

Віктор Радуцький

Агнон і Україна

[Примітка Віктора Радуцького: Текст Агнона, мій переклад уривка з глави другої — «Прощання з Бучачем» з роману «У осередді морів» — як Додаток.]

Віктор Радуцький

Шмуель Йосеф Агнон (1888–1970) народився у Бучачі. Його самотня творчість розпочалася на Батьківщині, його проза — різнобарвна палітра близьких серцю просторів Галицького Поділля, розмаїття, обрядів, звичаїв, мови, єврейських образів, самотності яких зумовлена не тільки власною історією, а й тісними стосунками з людьми, які їх оточували. Про це сам Агнон сказав у своїй Нобелівській

промові (1996):

«Я постараюся уточнити, від кого я отримав все, що отримав. Перш за все, це Святе Письмо, з якого я дізнався, як об'єднувати букви...

...Коли я вперше почав комбінувати букви, відмінні від івриту, я читав всі книги на німецькій мові...

Але існує інший вид впливу, якого я зазнав від кожного чоловіка, кожної жінки, кожної дитини, з якими я зіткнувся на своєму життєвому шляху, — і євреїв, і не євреїв. Розмови людей і історії, які вони розповідають, закарбувалися в моєму серці, а деякі з них я переніс на папір».

Галичина, як і вся Україна та Польща, на протязі тривалого історичного періоду була одним з найважливіших центрів світового єврейства. І Агнон відчував свій рідний Бучач як світовий центр. Бучач Агнона — найкращий в усьому світі. Ось як пише Агнон у своєму романі «У осередді морів».

«Коли вийшли з Дому вчення, все містечко вже дримало. Будинки ховалися під покровом ночі, занурювалися у темряву. Нічне світило ще не зійшло на небосхил, і лише зірки висвітлювали верхівки гір. Бучач стоїть на горі, і здавалося, ніби зірки прив'язані до дахів його будинків. Раптово вийшов місяць і висвітлив все місто. Річка Стрипа, що раніше ховалася в темряві, несподівано заблищала сріблом, і з водопою на ринку повстала пара срібних свічників. Сказав один з них: зроду не знав я, що містечко наше таке прегарне. Здається мені, що в усьому світі не знайдеш міста краще, ніж наше. І товариш його відповів йому: воістину, і у мене та ж думка зараз з'явилася.

Сказав рабі Алтер, різник: *будь-яке місто, якщо живуть в ньому хороші люди — воно гарне.*

І сказав рабі Алтер, вчитель: а зараз хороші люди їдуть у гарне місце».

נענה אחד ואמר, מימי לא ידעתי שעיר
 זו נאה כל כך. דומני שאין בעולם עיר נאה כעירנו. נענה
 חבירו ואמר דבר זה ממש עלה בלבי לומר. אמר רבי אלטר
 שו"ב כל עיר שבני אדם נאים דרים בה נאה היא. אמר
 רבי אלטר המלמד, ועכשיו בני האדם נאים אלו עולים למקום
 נאה.

Наана эхад ве-амар: ми-ямай ло ядати ше-ир зу, наа коль ках. Домани ше-эйн ба-олам ир наа ке-ирейну. Наана хаверо ве-амар...

«У осередді морів» — це про євреїв Бучачу, які йдуть у Святу Землю. Бучач — гарне місто з великою єврейською громадою, де мешкали українці (3600 осіб), близько 3 500 поляків і понад 8000 євреїв (за даними 1941 року). Євреї Бучача відчували своє місто як рідне, за яким вони завжди будуть тужити, вони бачать його красу, зачаровані Стрипою, і все це вони беруть із собою у Єрусалим як дорогоцінний скарб. Саме так відчував і сам письменник, який з групою євреїв з Бучача у 1907 році вирушив до Ерец Ізраель, де у 1935 році і з'явився роман «У осередді морів», сповнений тугою за рідним домом, рідним містом, за євреями Галичини. Ця туга ніколи не залишала Агнона, він завжди *«повертається»* до рідного Бучача, до людей - євреїв Галичини, які живлять його творчість. Яскравим виразом цієї туги та тяжіння до рідного краю є вічне бажання Агнона знову побувати у рідному краї, рідному місті. І ось у 1930 році Агنون, який перебував у Німеччині з нагоди видання свого «Повного зібрання оповідань», (книга побачила світ у 1931 році) розуміє, що нацизм — небезпечне явище, Європа стоїть на порозі величезних змін. І він використовує останню (на його думку, яка виявилась цілком вірною!) можливість і вирушає у тривалу подорож по Галичині (в ті часи — під владою Польщі), їде у рідний Бучач, Львів, Тернопіль, міста і села Галичини. Своєрідна атмосфера галицького єврейського містечка, звичаї і традиції євреїв Галичини завжди були у свідомості Агнона. Але роман, який віддзеркалює враження від цієї подорожі, Агنون написав вже Єрусалимі: «Гість на одну ніч» (1938-39) автор (він же — *«гість»*) повертається у рідне місто *Шибущ* («Шибущ» — «порушення порядку» на івриті, так Агنون назвав Бучач) невдовзі після завершення Першої світової війни. Але там, де колись вирувало життя, панує голод, злидні, занепад фізичний, моральний, духовний. І це підводить Агнона до кардинального питання: *«Чи є у євреїв Галичини хоч якась можливість пристойного існування?»*

Відповідь автора сповнена гіркоти: *«Нема ніяких перспектив!»*.

Всі наші видатні майстри літератури на івриті, які мали «українське коріння», писали про Україну, завжди розповідали до тяжіння до цієї землі. Проте, в цьому справжньому, щиросердому тяжінні відчувається притаманний біль.

Цей біль не можна вгамувати, як і ніхто з тих, хто народився і виріс на Україні, не може забути Україну, позбавитися туги за краєм, де пройшли перші роки життя.

Україна — через образ єврея з Галичини (*галиціанер*) у творчості Агнона - назавжди увійшла у літературу на івриті.

Додаток

שכרו להם שני קרונות גבוהים וארוכים מחופים כמין סוכה
וחיללו כלי ביתם על מעות, חוץ מכתלי תשמיש שיש בהם
צורך בדרך וצררו מעותיהם בביגדיהם.

«Сахру лахем шней кронот гвохим ве-арукиим мехупім ке-мін сука ве-хілелу клей бейтам аль маот, хуц ми-кталей ташмиш, ше-ен ба хем цорех ба-дерех ве-цареру маотейхем бе-бігдейхем.»

Найняли вони собі два вози, довгі і високі, покриті покрывом, все начиння будинків своїх, крім того, що згодиться в дорозі, перетворили в золото, а золоті монети зашили у свою одягу. Набили скрині цебрами, мисками, площками, і ложками, і в'яленим м'ясом, і сухарями, що довгі дні не псуються, і вирушили просити дозволу у небіжчиків.

Ці пішли на могили батьків своїх і близьких, а ті пішли до могил праведників, стовпів світу цього, що взяли на себе поховання поза Святою Землею, а разом з ним — і муки перекочування по норах, щоб захистити містечко від гоніння на євреїв. Заголосили вони, вдарилися в сльози, і прокинулися душі їх — бо могили праведників пробуджують душі задля покаяння. І плакали вони і ридали, поки не вийшли назад до *Дому життя*. Повернули обличчя свої до могил і подивилися знову. Тут прийшов рабі Авраам — обрізувач крайньої плоті, той самий рабі Авраам, що долучив майже все місто до Завіту праотця Авраама, мир праху його, взяв ніж для обрізання крайньої плоті і провів ім. під ступнями кожного з них і сказав: сини мої, ось, відрізаю я, щоб не тримав вас прах міста вашого. І під своїми ногами теж провів він лезом ножа. Вдарилися тут всі в сльози і повернулися додому.

Взули ноги в здоровенні черевики, які в дорогу справлені, залізними цвяхами підковані — щоб зносу їм не було, - і як йшли вони — гуркіт черевиків чутно було на все місто, ніби в Святу Землю ідуть.

І обійшли вони всі синагоги, всі Доми вчення, і всі вулиці міста. Йшли вони зі словами Тори, молитвою і милостинею, щоб не довелося повертатися і заглядати шкоду, яку заподіяли, і йшли вони з хати в хату прощатися з живими. Питали кожного: може, затаїв ти на мене що? Може, винен я тобі? І відкрили скарбнички рабі Меїра-чудотворця і пов'язали гроші у гамани, щоб відвезти їх братам нашим в Землі Ізраїлю, і поцілували кожну мезузу, поки не прийшли до річки Стрипи. А коли прийшли до річки Стрипи, то стали, прохали пробачення у води. Сказали: всі річки

течуть в море, закликаємо ми вас, води річки Стрипи, не гнівайтеся на нас в дорозі, а потім пішли в свій *Дім вчення* і там помолилися. І зрештою, сіли у вози — жінки в один візок, чоловіки у другий візок. Візком з чоловіками правив сам візник, а візок, де жінки, передав він в руки Хананії — зробив його підручним своїм, як і прийнято у візництві: якщо є два вози, то довіряють одну з них якомусь їздцю, а плату за проїзд з нього не вимагають.

Все місто вийшло проваджати їх, крім старого рабина. І сказав рабин: ті, хто їде в Землю Ізраїлю до приходу Месії, нагадують мені хлопчаків, що попереду нареченого-нареченої під шлюбний балдахін стрибають.